

COMUNICAREA INTERCULTURALĂ

Conf. univ. dr. Silviu Șerban

I. PARADIGMELE COMUNICĂRII INTERCULTURALE

- **OBIECTIVE:**

- - descrierea cadrului teoretic și metodologic al constituirii paradigmei funcționaliste a comunicării interculturale;
- - prezentarea contextului și temelor specifice domeniului comunicării interculturale în Europa și a paradigmei interpretative;
- - evidențierea naturii cercetărilor care au condus la formularea paradigmei critice în abordarea comunicării interculturale.

- **COMPETENȚE**

- **a) profesionale**

- 1. Cunoașterea conceptelor și teoriilor din domeniul comunicării interculturale.
- 2. Aplicarea cunoștințelor din domeniul comunicării interculturale în cel al diplomației publice.

- **b) transversale**

- 1. Aplicarea unor tehnici eficiente de comunicare interumană într-o echipă multidisciplinară.

- **METODE DE PREDARE UTILIZATE**

- **1. Prelegerea**

- **2. Conversația**

- **3. Demonstrația** - *Controlul anxietății și al incertitudinii pentru înțelegerea paradigmei funcționaliste a comunicării interculturale*

- - *Utilizarea codurilor de limbaj pentru înțelegerea paradigmei interpretiviste a comunicării interculturale*

De la aparadigmatic la funcționalism

Studiile de comunicare interculturală, în faza lor aparadigmatică, debutează în SUA și în Japonia după cel de-al Doilea Război Mondial.

SUA (1947): - constituirea Foreign Service Institute în care sunt angajați o serie de lingviști și antropologi care aveau ca obiectiv asigurarea suportului necesar guvernelor și personalului de afaceri străine implicate în eforturile de reconstrucție de după război.

- Edward T. Hall introduce conceptul de **proxemică** pentru a studia modalitatea în care oamenii utilizează spațiul personal pentru a comunica și observă că fiecare grup cultural are propriile sale reguli pentru utilizarea spațiului personal, iar respectarea acestor diferențe culturale este fundamentală în vederea realizării unei comunicări eficiente.

Japonia (1953): - constituirea Japan Center for Intercultural Communication de către voluntari din sectorul privat care își propun intensificarea comunicării internaționale ca urmare a efectelor dezastruoase ale celui de-al Doilea Război Mondial.

La mijocul anilor 80, atât în SUA, cât și în Japonia, se produce trecerea de la aparadigmatic la paradigmatic, cercetătorii, influențați de studiile din psihologia socială, adoptând paradigma funcționalistă, în care cultura este văzută ca o variabilă stabilă definită de membrii grupului (considerat, în mod uzual, național), iar cercetarea avea ca obiectiv descoperirea relațiilor cauzale dintre cultură și comportamentele implicate în procesul comunicării.

“Teoria controlului anxietății și incertitudinii” la Bill Gudykunst

- Teoria controlului anxietății și incertitudinii a lui Bill Gudykunst se concentrează asupra interacțiunii dintre membrii unui grup cultural și străinii. Gudykunst asumă faptul că cel puțin unul dintre membrii unei interacțiuni interculturale este un străin. Acesta experimentează atât anxietatea, cât și nesiguranța în cadrul interacțiunii.
- Gudykunst utilizează termenul de comunicare eficientă pentru a se referi la procesul de minimalizare a neînțelegerii. Comunicarea este eficientă în măsura în care persoana care interpretează mesajul atribuie acestuia o semnificație relativ similară cu cea intenționată de emițător. Cauza neînțelegerilor și a obținerii unei comunicări ineficiente este reprezentată de lipsa de control a nesiguranței și a anxietății. În timp ce nesiguranța ține de gândire, anxietatea ține de afectivitate.

“Teoria controlului anxietății și incertitudinii” la Bill Gudykunst

- Nesiguranța include îndoielile legate de abilitatea individului de a prezice rezultatele unei interacțiuni cu un străin. Anxietatea se referă la sentimentul de îngrijorare, tensionare, teamă în raport cu ceea ce s-ar putea întâmpla în cadrul interacțiunii cu un străin.
- Anxietatea și nesiguranța nu sunt întotdeauna ceva rău. Prezența acestora în cadrul comunicării este necesară, însă nivelul lor trebuie să fie situat între anumite limite acceptabile. Depășirea acestor limite este cea care afectează comunicarea.
- Atenția și conștientizarea sunt modalitățile prin care membrii grupului și străinii pot controla nivelul anxietății și al nesiguranței. Lipsa de atenție în cadrul comunicării interculturale și utilizarea deprinderilor pot conduce la escaladarea tensiunilor și a confuziei care sunt prezente deja la un anumit nivel.

Paradigma interpretativă

Studiul comunicării interculturale în Europa diferă de cel dezvoltat în SUA și Japonia prin cel puțin patru caracteristici.

- *motivația studierii comunicării interculturale.* În Europa cercetarea comunicării interculturale s-a dezvoltat în urma apariției unor schimbări sociale și politice cauzate de afluxul important de imigranți în țările Europei industrializate.
- *în centrul atenției se află limbajul* (rolul limbajului în procesele de comunicare desfășurate în contexte interculturale; rolul comunicării interculturale în învățarea limbajului). Printre motivele accentuării limbajului, unul dintre cele mai importante este situația imigranților și nevoia acestora de a învăța limba nativilor.
- orientarea către învățarea limbilor străine face ca *domeniul comunicării interculturale* în Europa, spre deosebire de cel din SUA și Japonia, constituit în interiorul studiului asupra comunicării, să fie *integrat în cadrul științelor limbajului*.
- *paradigma dominantă* aleasă de cercetătorii europeni ai comunicării interculturale, *este cea interpretativă*. Cultura nu mai este văzută ca o realitate exterioară individului, ci ca o construcție rezultată în urma activității sociale a indivizilor care comunică prin intermediul semnificațiilor.

“Teoria codurilor de limbaj” la Gerry Philipsen

- Prin “cod de limbaj” Philipsen înțelege un sistem de termeni, semnificații, premise și reguli, construit social și adoptat istoric, care este caracteristic modului de comportament. Teoria “codurilor de limbaj” caută să răspundă la întrebări legate de existența codurilor de limbaj, substanța acestora, modalitatea în care ele sunt descoperite și forța cu care se exercită asupra indivizilor în cadrul unei culturi.
- Nucleul teoriei lui Philipsen se concentrează în următoarele șase enunțuri generale:
 - 1. *Ori de câte ori există o cultură distinctă, există și un cod de vorbire distinct.*
 - 2. *În orice comunitate lingvistică dată există o multitudine de coduri de limbaj.*
 - 3. *Un cod de limbaj include o psihologie, o sociologie și o retorică distincte cultural.*

“Teoria codurilor de limbaj” la Gerry Philipsen

- 4. *Semnificația limbajului depinde de codurile lingvistice utilizate de vorbitori și ascultători pentru a crea și interpreta mesajele comunicate. Înțelegerea semnificației unei practici lingvistice în cadrul unei culturi presupune urmărirea modalității în care indivizii aparținând acelei culturi se referă la practica respectivă.*
- 5. *Termenii, regulile și premisele unui cod lingvistic sunt inextricabil integrate în modul de vorbire însuși.*
- 6. *Utilizarea în mod corespunzător a unui cod lingvistic comun este o condiție suficientă pentru predicția, explicarea și controlul formei discursului privitor la inteligibilitatea, prevederea și moralitatea comportamentului comunicațional.*

Paradigma critică

Începând cu anii 90 are loc o schimbare a paradigmei în studiul comunicării interculturale, de la perspectiva funcționalistă către cea interpretativă și critică.

Un rol important în această trecere l-au avut cercetările din domeniul etnografiei comunicării care au produs un set de concluzii privind practicile interacțiunilor interculturale în contexte specifice.

Paradigma critică a rezultat din criticile pe care o serie de cercetători le-au formulat cu privire la neajunsurile teoretice și metodologice ale paradigmatelor funcționalistă și interpretativă. În abordarea lor asupra comunicării interculturale, cu tendințe către întărirea stereotipurilor și omogenizarea culturilor, acestea au scăpat din vedere relațiile dintre cultură, comunicare și politică, în termenii intereselor puterii, contextelor istorice, mutațiilor globale și condițiilor economice, diferitelor identități politizate precum rasă, etnie, gen, sexualitate, regiune, clasă socioeconomică, generație, poziții în diaspora.

S-au conturat trei direcții de cercetare critice: 1) acordarea unei atenții sporite specificității istorice și terenului contextual în care se desfășoară interacțiunile interculturale; 2) respingerea construcției teoretice predominante prin care cultura era echivalentă cu națiunea; 3) redefinirea culturii ca “spațiu de înfruntare” între diferite centre de putere și ideologii.

Paradigma critică împărtășește cu cea interpretativă asumția că realitatea este construită social, accentuând caracterul voluntar al comportamentului uman, însă, consideră că acest comportament este întotdeauna constrâns de suprastructurile ideologice ale societății și de condițiile economice care îi privilegiază pe unii și îi dezavantajează pe alții.

BIBLIOGRAFIE

- Byram, Michael, (1997), *Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence*, Multilingual Matters.
- Corbett, John (2003), *An Intercultural Approach to English Language Teaching*, Multilingual Matters.
- Griffin, Em (2006), *A First Look at The Communication Theory*, 6th & 8th editions, Boston, McGraw-Hill.
- Leeds-Hurwitz, Wendy, “Notes in the History of Intercultural Communication. The Foreign Service Institute and the Mandate for Intercultural Training”, în Molefi Kete Asante, Yoshitaka Miike, Jing Yin, eds. (2014), *The Global Intercultural Communication Reader*, 2nd edition, London and New York, Routledge.
- Leeds-Hurwitz, Wendy, “Writing the Intellectual History of Intercultural Communication”, în Thomas Nakayama, Rona Tamiko Halualani, eds. (2010), *The Handbook of Critical Intercultural Communication*, Wiley-Blackwell.
- Martin, Judith N.; Nakayama, Thomas K.; Carbaugh, Donal, “The history and the development of the study of intercultural communication and applied linguistics”, în Jane Jackson, editor (2012), *The Routledge Handbook of Language and Intercultural Communication*, London and New York, Routledge.
- Ribeau, Sidney A.; Hecht, Michael L.; Jackson II, Ronald L. (2003), *African American Communication. Exploring Identity and Culture*, second edition, Mahwah, New Jersey, London, Lawrence Erlbaum Associates.
- Rogers, Everett M., Hart, William B., Miike, Yoshitaka (2002), “Edward T. Hall and the History of the Intercultural Communication: The United States and Japan”, în *Keio Communication Review*, no.24.
- Scollon, Ron; Wong Scollon, Suzanne (2001), *Intercultural Communication. A Discourse Approach*, second edition, Blackwell Publishers.

**II. PERSPECTIVE
TEORETICE ASUPRA
COMUNICĂRII**

- **OBIECTIVE:**

- - evidențierea multiplicității abordărilor comunicării și prezentarea principalelor tradiții de cercetare în cadrul teoriei comunicării;
- - descrierea trăsăturilor fundamentale ale abordării semiotice a comunicării prin înfățișarea relaționării dintre semiotică, semnificație și comunicare, a clasificării semnelor și a codurilor nonverbale;
- - prezentarea ideilor fundamentale ale tradiției socioculturale a comunicării, precum și a principalelor orientări teoretice ale acesteia;
- - analiza relației dintre identitate și comunicare în interacțiunea interculturală.

- **COMPETENȚE**

- a) profesionale**

- 1. Cunoașterea conceptelor și teoriilor din domeniul comunicării interculturale.
 - 2. Aplicarea cunoștințelor din domeniul comunicării interculturale în cel al diplomației publice.

- b) transversale**

- 1. Aplicarea unor tehnici eficiente de comunicare interumană într-o echipă multidisciplinară.

- **METODE DE PREDARE UTILIZATE**

- 1. Prelegerea**

- 2. Conversația**

- 3. Demonstrația** - *Comunicarea nonverbală pentru înțelegerea abordării semiotice a comunicării*

- 4. Studiu de caz** - *Utilizarea cazului comunicării în cadrul statelor multietnice pentru înțelegerea abordării socio-culturală a comunicării*

ABORDAREA SEMIOTICĂ A COMUNICĂRII

- **Elementele și funcțiile comunicării**
- Schema clasică a comunicării presupune faptul că un **emițător** trimite unui **destinatar**, prin intermediul unui **canal**, un **mesaj** despre ceva, mesaj alcătuit cu ajutorul unui **cod** dat
- **Funcția emotivă sau expresivă**, centrată pe emițător, pune în evidență condiția acestuia în momentul emiterii.
- **Funcția imperativă sau conativă**, centrată pe receptor, vizează determinarea la nivelul acestuia a unui comportament activ ori modificarea condițiilor de existență ale acestuia .
- **Funcția referențială** este centrată pe referent. Ea apare ca fiind esențială în orice comunicare informativă.
- **Funcția fatică sau de contact**, centrată pe canal, vizează testarea bunei funcționări a acestuia și, deci, stabilirea sau conservarea condițiilor de comunicare .
- **Funcția metasemiotică sau metalingvistică**, centrată pe cod, intervine atunci când un limbaj vorbește despre alt limbaj, sau semnele desemnează alte semne.
- **Funcția poetică sau retorică** este centrată pe mesaj și atrage atenția asupra modului în care acesta este alcătuit .

ABORDAREA SEMIOTICĂ A COMUNICĂRII

- **Structura semnificației**
- Trebuie distinse diferitele elemente a căror prezență este necesară pentru existența unui semn. Acestea sunt în număr de patru: stimulul, semnificantul, semnificatul și referentul.
- **Stimulul** este fața concretă a semnului, ceea ce, în comunicare, îl face transmisibil prin canal, în direcția unuia dintre cele cinci simțuri ale noastre. Stimulul este suportul activ al semnului. Prin el subiectul intră în relație cu semnul.
- Stimulul fizic nu va vehicula semnificație decât dacă el corespunde unui model abstract, prevăzut de cod. Modelul teoretic al acestui stimul este **semnificantul**.
- **Semnificatul** este definit ca imagine mentală suscitată de semnificant și corespunzând referentului. Este, într-o primă aproximație, reprezentarea pe care ne-o facem despre o clasă de lucruri.
- **Referentul** este entitatea despre care este vorba într-un proces de comunicare sau de semnificație dat.

Codurile nonverbale

- Sistemele de coduri nonverbale sunt clasificate în mod obișnuit în funcție de tipul de activitate utilizat în acel cod. Avem astfel kinezica (fundamentată pe activitatea corporală), paralimbajul (vocea), modalitatea de apariție din punct de vedere fizic, haptica (atingerile), proxemica (spațiul), cronemica (timpul), artefactele (obiectele).
- Inițiatorul **kinezicii** este Ray Birdwhistell formulând, un număr de șapte ipoteze :
 - 1) Toate mișcările corpului au o semnificație potențială în context comunicațional. Oricine poate atribui întotdeauna o semnificație activității corporale.
 - 2) Comportamentul poate fi analizat întrucât este organizat, iar această organizare poate deveni subiect al unei analize sistematice.
 - 3) Deși activitatea corporală este limitată din punct de vedere biologic, utilizarea mișcărilor corpului în cadrul unei interacțiuni este considerată a fi parte a sistemului social. Diferite grupuri vor utiliza gesturi și mișcări corporale în mod diferit.
 - 4) Oamenii sunt influențați de activitatea corporală vizibilă a celor cu care interacționează.
 - 5) Modalitatea în care activitatea corporală funcționează în cadrul procesului comunicării poate fi analizată.
 - 6) Semnificațiile identificate în urma cercetărilor asupra kinezicii rezultă atât din comportamentul studiat, cât și din metodele de cercetare utilizate.
 - 7) Utilizarea activității corporale a unei persoane va avea anumite caracteristici idiosincretice, dar totodată se va constitui și ca parte a unui sistem social mai larg împărtășit cu ceilalți.

Codurile nonverbale

- Proxemica este inițiată de Edward T. Hall. Acesta consideră că modalitatea în care oamenii utilizează spațiul în interacțiuni depinde de cultură. Sunt definite trei categorii specifice de spațiu: cel cu caracteristici fixe care include lucruri imobile, precum pereți sau camere, cel cu caracteristici semifixe care include obiecte mobile, precum mobila, și spațiul informal care caracterizează teritoriul personal din jurul corpului unui individ în funcție de care se stabilește distanța interpersonală dintre oameni în cadrul interacțiunii comunicaționale.
- Hall identifică totodată opt factori care pot influența modalitatea în care este utilizat spațiul atunci când oamenii interacționează într-o conversație. Aceștia sunt:
 - 1) postura – factorii legați de sex (aceștia includ sexul participantului și poziția fundamentală a corpului – poziția stând în picioare, poziția așezat, poziția culcat);
 - 2) axele sociofugală (poziția corpului care încurajează interacțiunea, de exemplu poziționarea față în față) și sociopetală (poziția corpului care descurajează interacțiunea, de exemplu poziționarea spate în spate);
 - 3) factorii kinestezici (apropierea dintre persoane în măsura în care face posibilă atingerea dintre acestea);
 - 4) comportamentul legat de atingerile dintre persoanele implicate în interacțiunea comunicațională;
 - 5) codul vizual (posibilitatea contactului vizual între partenerii de comunicare);
 - 6) codul termal (perceperea căldurii venită dinspre partenerul de comunicare);
 - 7) codul olfactiv (mirosurile percepute în cadrul conversației);
 - 8) intensitatea vocii.

ABORDAREA SOCIO-CULTURALĂ A COMUNICĂRII

- Tradiția teoretică socioculturală reprezintă principalul cadru în interiorul căruia este abordată comunicarea interculturală. Aceasta întrucât perspectiva socioculturală asupra comunicării vizează modalitățile în care semnificațiile, normele, regulile aparținând unor modele culturale ce țin de grupuri, comunități și culturi diferite sunt integrate interactiv în cadrul procesului comunicării.
- Elementul esențial este interacțiunea, cea care reprezintă procesul și în același timp locul în care semnificațiile, regulile, rolurile și valorile culturale sunt constituite. Tradiția socioculturală este interesată mai puțin de nivelul individual al comunicării, cercetătorii acestei tradiții căutând să înțeleagă modalitățile în care oamenii creează împreună realitățile grupurilor și organizațiilor lor sociale, ale culturilor lor.
- Cercetătorii perspectivei socioculturale tind să se circumscrie ipotezei că realitatea este construită prin intermediul limbajului, iar scopul cercetărilor este constituit de descoperirea modalității în care semnificațiile sunt create în cadrul interacțiunilor sociale. Multe alte teorii socioculturale se concentrează asupra modalității în care identitățile sunt construite în cadrul interacțiunilor sociale în cadrul grupurilor și culturilor. Identitatea devine o fuziune a sinelui ca individual cu rolurile sociale ca membru al unei comunități și ca ființă culturală. Cultura este de asemenea văzută ca o componentă importantă în cadrul interacțiunii sociale. De asemenea, cultura formează un context de acțiune și interpretare.

Teoria comunicării identității la Michael Hecht

- Comunicarea reprezintă mijlocul prin care identitatea este formată și, totodată, mecanismul prin care aceasta se schimbă. Identitatea fiecărui individ se formează în timpul interacțiunilor sociale cu ceilalți de-a lungul vieții.
- Se produce în același timp în cadrul interacțiunilor sociale atât o internalizare a concepțiilor și a reacțiilor celorlalți, cât și o exteriorizare a propriului sine prin modul în care se exprimă și reacționează în relație cu ceilalți.
- Dimensiunea subiectivă a identității este reprezentată de propriul sentiment față de sine, în timp ce dimensiunea atribuită reprezintă ceea ce alții spun despre tine. Altfel spus, propriul sentiment al identității este constituit din semnificații învățate și internalizate (sinele subiectiv). Aceste semnificații sunt proiectate către exterior ori de câte ori comunicăm cu ceilalți (proces care conduce la constituirea sinelui atribuit).

Conceptul de identitate națională

Anthony Smith descrie două modele teoretice ale națiunii: unul civic, altul etnic.

Modelul civic este specific lumii occidentale și, pe lângă accentuarea teritorialității, mai include următoarele caracteristici: legi și instituții comune subordonate aceleiași voințe politice, drepturi egale ale membrilor comunității politice, valori și tradiții comune specifice cel puțin nucleului comunității.

Modelul etnic caracterizează lumea non-occidentală și așează în centrul conceptului de națiune genealogia, apartenența la comunitatea natală și cultura nativă.

Cele două modele de națiune, arată Smith, sunt doar tipare ideale (în sensul lui Max Weber), în realitate orice națiune conținând atât elemente civice, cât și etnice, însă caracteristica fiecăreia fiind dată de componenta dominantă.

Cele două modele trimit, totodată, către anumite caracteristici comune care alcătuiesc identitatea națională: apartenența la un teritoriu istoric comun, la o patrie; împărtășirea unor mituri și a unei memorii istorice; împărtășirea unei culturi publice de masă; apartenența la un sistem legal comun în cadrul căruia fiecare membru are drepturi și îndatoriri; participarea la un sistem economic comun.

Și în ceea ce privește formarea națiunilor Smith indică două căi sprijinindu-se pe definirea a două tipuri de comunitate etnică: laterală și verticală.

Comunitatea etnică “laterală” (numită și aristocratică) este construită în mod birocratic, de “sus în jos”, plecând de la o etnie puternică, dominantă, care înglobează alte etnii sau fragmente de etnii supuse din teritorii laterale. Factorul unificator al națiunii astfel create este dat de morala etniei dominante.

Dimpotrivă, **comunitatea etnică “verticală”** (populară) se construiește de “jos în sus”, prin coagularea în jurul unei etnii majoritare, fiind mai compactă și mai stabilă decât cea laterală.

Republica Moldova - comunitate etnică "laterală"

În 1812, în urma înțelegerii dintre Imperiul Otoman și Rusia țaristă, etnia rusă, etnia dominantă, anexează Basarabia, un teritoriu lateral dominat de un fragment al comunității românești, celălalt fragment intrând ulterior în constituirea României.

Pentru a impune separarea celor două fragmente ale comunității românești Rusia utilizează două strategii: rusificarea și crearea artificială a unei noi identități, diferită de cea a fragmentului rămas în constituirea României, identitatea moldoveană.

Mai întâi, limitează din ce în ce mai mult autonomia Basarabiei până la transformarea ei, în 1871, din regiune a imperiului (*oblast*) în provincie rusească (*gubernie*). Această măsură vine în completarea altora care aveau drept scop rusificarea populației precum introducerea rusei ca limbă oficială a provinciei sau subordonarea bisericii basarabene patriarhiei moscovite.

Accentuarea diferenței dintre moldovenii basarabeni și cei români se produce după formarea României în 1859, atunci când se nasc, atât în România cât și în Basarabia, curenți de opinie naționaliste care urmăreau revenirea Basarabiei la statutul dinainte de 1812. În acest context se naște și ideea identității moldovene, vizibilă în apariția, în 1907, a ziarului *Moldovanul*, la influența autorităților țariste, pentru a se opune curentului românist promovat de *Basarabia*, primul ziar de limbă română deși utilizând alfabetul chirilic. Izbucnirea Primului Război Mondial și a Revoluției bolșevice accentuează opoziția dintre românism și moldovenism însă finalul războiului aduce reunirea Basarabiei cu România.

Construcția identității moldovene

Noua putere sovietică nu recunoaște însă noua graniță a României și nu renunță la conceptul de moldovenism. În 1924 este constituită Republica Autonomă Societă Socialistă Moldovenească înglobând teritorii din Ucraina, la granița cu Basarabia, printre care și Transnistria, inclusă după victoria bolșevicilor în Ucraina. Scopul constituirii acesteia era atât consolidarea identității moldovene, promovând în același timp ideea includerii Basarabiei în structura Uniunii Sovietice, cât și exportul comunismului în România.

Două seturi de măsuri au fost utilizate în scopul acestor obiective. Este vorba mai întâi, începând cu 1925, de accentuarea existenței unor diferențe fundamentale între limba moldoveană și limba română. Sunt publicate gramatici și dicționare ale limbii moldovene care adoptau diverse reguli prin care se căuta îndepărtarea de gramatica românească. Este adoptat alfabetul chirilic, cu pauză însă între 1932 și 1938, când intervin anumite modificări de optică a propagandei sovietice.

Una dintre figurile cele mai proeminente ale promovării distincției dintre români și moldoveni a fost Leonid Madan, care construisese nu doar o istorie separată de cea românească a limbii moldovene, ci furnizase și o teorie antropologică prin care argumenta diferențele esențiale dintre populația moldoveană și românească.

Cel de-a doilea set de măsuri se referă la “moldovenizarea maselor”, la confecționarea culturii moldovene prin intermediul școlii, educației și mass-media. Se deschid în zonele cu populație moldoveană școli cu predare în limba nou înființată.

Identitatea moldovenească - între ideologia sovietică și cultura română

În 1940 Basarabia este din nou anexată de Rusia sovietică, în 1941 armata română o eliberează temporar, pentru ca la finalul celui de-al Doilea Război Mondial Uniunea Sovietică să înglobeze Basarabia care alături de vechea Republică Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească, devine Republica Sovietică Socialistă Moldovenească.

În perioada în care Basarabia a fost parte a Uniunii Sovietice, 1945-1991, reforma culturală pentru întărirea culturii moldovene se diminuează gradual în intensitate în raport cu perioada interbelică, concomitent cu o românizare a intelectualității moldovene. În ciuda alfabetului chirilic utilizat, gramatica și pronunția limbii moldovene se apropie din ce în ce mai mult de standardele limbii române.

La nivel teoretic se păstrează teza diferențierii dintre români și moldoveni, atât la nivelul limbii, cât și la nivel cultural, însă, de data aceasta, accentul cade pe ideologia comunistă, pe formarea națiunii socialiste moldovenești.

Românizarea vieții academice moldovenești îi pune pe lingviștii moldoveni într-o situație ingrată. Deși erau obligați de exigențele politicii sovietice să accentueze diferențele dintre limbile moldovenească și română, în realitate aceste diferențe erau aproape inexistente. Limba vorbită de intelectualii moldoveni în propriile case, pe care le-o transmiteau copiilor și elevilor, pe care o promovau în cărțile și articolele lor de ziar, deși era definită ca fiind caracteristică națiunii moldovene, pentru oricine din afara Uniunii Sovietice ea era cunoscută ca fiind limba română. Se producea, în fapt, o puternică sciziune între cercetarea lingvistică și practica lingvistică din familiile și școlile moldovenilor.

Românism vs. moldovenism în Moldova independentă

Adoptarea alfabetului latin în 1989 și apropierea de România (adoptând și alte simboluri, precum drapelul, imnul, moneda națională) după dobândirea independenței, în 1991, devenea un fapt normal.

Ca și după 1859, în societatea moldoveană se impune puternic curentul de opinie care cere unirea cu România, însă la fel ca în aceeași perioadă reapare teza identității moldovene ca diferită de cea românească.

Deși în *Declarația de Independență* se stipulase limba română ca limbă națională, *Constituția* din 1994, adoptată în perioada guvernării Partidului Agrarian, promotor al identității moldovene, modifică limba națională ca fiind limba moldovenească. Mircea Snegur, președintele de atunci, readuce în discuție conceptul de identitate moldoveană, reînviind vechea teză sovietică care devine politică de stat în timpul următoarelor guvernări în care Partidul Comunist s-a aflat la putere în perioada 2001-2009.

În timpul guvernării comuniste sunt luate mai multe măsuri cu scopul de a-i îndepărta pe cetățenii moldoveni de România: o serie de școli cu predare în limba română sunt închise în Transnistria, limba rusă este propusă ca a doua limbă oficială a statului, guvernul de la Chișinău refuză în 2002 să accepte oferta României de a școlariza tineri moldoveni.

Istoria Românilor vs. Istoria integrată

În acest context apare problema rescrierii manualelor de istorie, înlocuindu-se titulatura *Istoria Românilor* cu *Istoria integrată*, în septembrie 2006. Măsura este susținută și de *Consiliul Europei* ca instrument recomandat țărilor multietnice pentru încurajarea civismului și atitudinii critice a tinerilor în raport cu identitatea lor națională.

Poziția intelectualilor moldoveni față de o asemenea măsură a fost una dură, iar măsura a fost dificil de implementat la nivelul școlilor din cauza opoziției acestora.

Această atitudine a intelectualilor moldoveni a fost văzută însă de o serie de autori occidentali ca una conservatoare, asociată românismului și considerată ca o piedică în calea dezvoltării unei gândiri moderne, europene în rândul cetățenilor din Republicii Moldova.

Cea mai importantă voce a acestei viziuni este cercetătoarea americană Elizabeth Anderson Worden de la *International School of Education, Teaching, and Health* de la American University, Washington DC. Aceasta a publicat mai multe articole (iar în 2014, o lucrare, *National Identity and Educational Reform: Contested Classrooms*, care înglobează rezultatele cercetărilor sale după mai mulți ani petrecuți în Moldova) pe tema confruntărilor ideologice din Republica Moldova dintre românism și moldovenism, accentuând rolul educației și al școlii în formarea identității civice a moldovenilor și prezentând poziția intelectualilor asociați ideologiei românilor ca fiind una antireformatoare, blocând dezvoltarea unei atitudini moderne europene în rândul tinerilor moldoveni.

Identitate etnică (românească) vs. identitate civică (moldovenească)

O asemenea poziție pierde însă din vedere un aspect important din structura identității cetățenilor din Republica Moldova.

Revenind la definiția națiunii și la tipurile de națiune configurate de Smith, putem aprecia că identitatea moldoveană este scindată între componenta civică și componenta etnică. Cetățeanul moldovean aparține unui stat, dar din punct de vedere etnic se relaționează cu cetățenii altui stat, cu românii. Identitatea etnică moldoveană se suprapune peste identitatea etnică românească, împărtășind aceleași mituri, aceeași memorie socială, aceeași limbă, aceeași cultură.

Prin urmare, cetățeanul moldovean se află în situația paradoxală din punct de vedere al identității naționale de a avea o identitate civică ce nu se suprapune identității etnice, deși constituie etnia majoritară în statul moldovean.

Acesta fusese și rolul măsurilor Rusiei țariste și apoi ale Rusiei sovietice: de a forma o identitate etnică moldoveană, singura care putea oferi legitimitatea existenței unei națiuni moldovene. Acesta era și obiectivul măsurilor Partidului Comunist la putere în perioada 2001-2009. Ele nu urmăreau constituirea identității civice, așa cum au crezut cercetătorii occidentali, ci tocmai restaurarea vechiului concept etnic de identitate moldoveană. Faptul este demonstrat și de textul *Concepției politicii naționale a Republicii Moldova* adoptat în decembrie 2003.

Evident că în condițiile actuale în care unirea Moldovei cu România nu este posibilă (referendumul din 1994 arătându-ne acest lucru), formarea identității civice a cetățenilor moldoveni este un obiectiv esențial, așa cum subliniau și autorii occidentali. Însă această măsură nu trebuie să anuleze existența identității etnice, care pentru majoritatea moldoveană, este comună cu cea românească. Ori, măsura eliminării *Istoriei Românilor* făcea tocmai acest lucru.

Prin urmare, sistemul educațional trebuie să țină cont atât de componenta civică, cât și de cea etnică, iar *Istoria Românilor* servește cea de-a doua componentă.

BIBLIOGRAFIE

- Craig, Robert T., “Communication Theory as a Field”, în *Communication Theory* 9 (1999).
- Danesi, Marcel (2004), *Messages, Signs and Meanings*, Toronto, Canadian Scholars’ Press.
- Eco, Umberto (2008), *O teorie a semioticii*, trad. Cezar Radu și Costin Popescu, București, Trei.
- Klinkenberg, Jean-Marie (2004), *Inițiere în semiotica generală*, trad. Marina Mureșanu Ionescu, Iași, Institutul European.
- Littlejohn, Stephen W.; Foss, Karen A. (2008.), *Theories of Human Communication*, 9th edition, Thomson Wadsworth.
- Ting-Toomey, Stella (1999), *Communicating Across Cultures*, New York, London, The Guilford Press.
- Silviu Șerban, “Ethnic and Civic National Identity in Moldova”, în *Annals of Spiru Haret University. Journalism Studies*, vol. 15(2)/2014.

III. FACTORII CULTURALI AI COMUNICĂRII

OBIECTIVE:

- descrierea conceptului general de cultură și a perspectivelor de înțelegere a acesteia;
- definirea raportului dintre cultură și comunicare;
- prezentarea diferitelor modele ale culturii, evidențiindu-se atât perspectivele diverse ale definițiilor, cât și elementele comune ale diferitelor abordări.

COMPETENȚE

a) profesionale

1. Cunoașterea conceptelor și teoriilor din domeniul comunicării interculturale.
2. Aplicarea cunoștințelor din domeniul comunicării interculturale în cel al diplomației publice.

b) transversale

1. Aplicarea unor tehnici eficiente de comunicare interumană într-o echipă multidisciplinară.

METODE DE PREDARE UTILIZATE

1. Prelegerea

2. Conversația

3. Modelarea - *Modelul culturii ca soft mental pentru înțelegerea abordării socio-psihologice a culturii*

- *Modelul orientărilor valorice pentru înțelegerea abordării antropologice a culturii*

- *Modelul culturii ca sistem de semne pentru înțelegerea abordării semiotice a culturii*

CONCEPTUL DE CULTURĂ

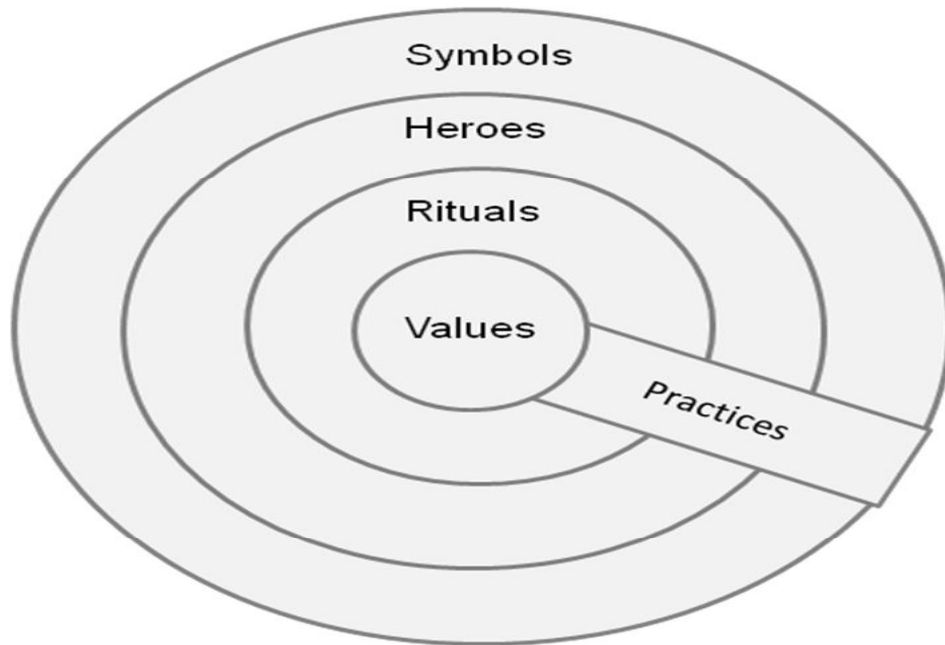
- Cultura este considerată fi conceptul central al comunicării interculturale care, de multe ori, își propune să studieze diferențele existente între indivizi care aparțin unor culturi diferite. Helen Spencer-Oatey și Peter Franklin inventariază o serie de definiții ale culturii accentuând un număr de caracteristici care rezultă din acestea:
 - cultura se manifestă prin intermediul unor variate tipuri de regularități, unele dintre acestea fiind mai explicite decât altele;
 - cultura este asociată cu grupurile sociale, însă oricare dintre doi indivizi ai unui grup nu împărtășesc exact aceleași caracteristici culturale;
 - cultura afectează comportamentul uman și interpretarea acestui comportament;
 - cultura este dobândită și construită prin interacțiunea cu ceilalți.
- Abordările asupra culturii au fost dezvoltate în cadrul diferitelor discipline precum psihologia socială, antropologia, managementul afacerilor internaționale și lingvistica.

CULTURA CA SOFT MENTAL LA GEERT HOFSTEDE

- Hofstede compară modelele de gândire și comportament ale individului cu software-ul, considerând că mediul în care acesta se dezvoltă contribuie la constituirea unui adevărat program mental care reglează modul de gândire și de acțiune al individului. Acest software mental nu este altceva decât cultura
- Cultura este programul mental colectiv care distinge membrii unui grup sau categorii de cei ai altui grup sau categorii. Ea este dobândită, nu înnăscută, rezultată a mediului social, și trebuie diferențiată atât de natura umană biologică, cât și de personalitatea fiecărui individ.
- Natura umană este comună tuturor oamenilor și reprezintă nivelul universal al fiecărui software mental. Este moștenită genetic și determină modalitatea bazală de funcționare psihofizică a fiecărui individ.
- Personalitatea individuală se referă la caracteristicile unice ale programului mental care nu sunt împărtășite cu niciun alt individ. Este atât moștenită, cât și dobândită în urma modificărilor aduse determinațiilor genetice de către cultură și experiența personală.

CULTURA CA SOFT MENTAL

- Diferențele culturale se manifestă prin intermediul a patru moduri, simbolurile, eroii, ritualurile și valorile, a căror influență poate fi reprezentată prin intermediul a patru cercuri concentrice în care simbolurile reprezintă cercul cel mai mare, iar valorile pe cel mai mic.

Nucleul unei culturi îl constituie **valorile**. Acestea sunt tendințe de a prefera anumite stări de lucruri în defavoarea altora, fiind asociate cu stări afective care atașează aspecte pozitive sau negative.

Simbolurile sunt cuvinte, gesturi, imagini sau obiecte care poartă o semnificație particulară ce este recunoscută ca atare doar de către cei care aparțin aceleiași culturi.

Eroii sunt persoane în viață sau nu, reale sau imaginare, care au anumite caracteristici ce sunt valorizate în cadrul culturii respective, servind ca modele de comportament.

Ritualurile sunt activități colective, lipsite de importanță din punct de vedere tehnic, care sunt considerate esențiale din punct de vedere social pentru atingerea unor obiective în cadrul unei culturi.

DIMENSIUNILE CULTURALE

- Dimensiunea este un aspect al unei culturi care poate fi măsurat prin raportare la o altă cultură. Aceste dimensiuni sunt:
 - 1) **distanța față de putere** (măsura în care oamenii care dețin puterea în instituții și organizații acceptă distribuția inegală a puterii). O distanță față de putere scăzută presupune minimalizarea ierarhiei, pe când o valorizare a unei distanțe mari față de putere întărește acceptarea ierarhiei.
 - 2) **colectivism** (relații strânse între indivizi) versus **individualism** (legături slabe dintre indivizi).
 - 3) **feminitate** versus **masculinitate** (gradul în care grupurile culturale potențează așa-numitele valori ale masculinității - realizări, ambiție, achiziționarea bunurilor materiale - și ale feminității - calitatea vieții, servicii asigurate celorlalți, educație, sprijinul celor aflați în nevoie).
 - 4) **evitarea incertitudinii** (Un grad scăzut de evitare a incertitudinii este asociat cu respingerea regulilor, acceptarea nonconformismului, în timp ce un grad ridicat de evitare a incertitudinii implică accentuarea regulilor și a formalismului).
 - 5) **orientarea pe termen scurt sau lung** (culturile cu orientare pe termen scurt sunt preocupate de căutarea adevărului, precum culturile iudaică, creștină și islamică, accentuând obținerea rezultatelor rapide și recunoscând efectele presiunii sociale în asigurarea conformismului; culturile cu orientare pe termen lung tind să respecte anumite cerințe care țin de virtute (precum culturile budistă, confucianistă, hinduistă, șintoistă), accentuând cumpătarea, perseverența și tenacitatea în acțiune și acceptând subordonarea față de unele scopuri a căror realizare presupune o perioadă mai mare de timp).

MODELUL ORIENTĂRILOR VALORICE LA KLUCKHOHN ȘI STRODTBECK

- Florence Kluckhohn și Fred Strodbeck au realizat în 1950 o cercetare accentuând descoperirea unor valori culturale centrale care permit înțelegerea anumitor grupuri sau comunități ce aparțin unei culturi. Valorile sunt considerate cele mai profunde credințe împărtășite de un grup cultural, reflectând percepția comună despre ce trebuie să facă un individ și ce nu trebuie să facă. Conflictele interculturale rezultă din diferențele în orientările valorice.
- Kluckhohn și Strodbeck consideră că membrii grupurilor culturale trebuie să răspundă următoarelor probleme fundamentale:
 - Care este natura umană ?
 - Care este relația dintre om și natură ?
 - Care este relația dintre oameni ?
 - Care este personalitatea preferată ?
 - Care este orientarea în relație cu timpul ?
- Cei doi cercetători apreciază că sunt trei posibile tipuri de răspunsuri la aceste probleme.

MODELUL ORIENTĂRILOR VALORICE

Range of Values

Human nature	Basically good	Mixture of good and evil	Basically evil
Relationship between humans and nature	Humans dominate	Harmony exists between the two	Nature dominates
Relationships between humans	Individual	Group oriented	Collateral
Preferred personality	"Doing": stress on action	"Growing": stress on spiritual growth	"Being": stress on who you are
Time orientation	Future oriented	Present oriented	Past oriented

CULTURA CA SISTEM DE SEMNE LA CLIFFORD GEERTZ

- Pentru Clifford Geertz conceptul de cultură este unul semiotic, fiind descris ca o rețea de semnificații a cărei analiză presupune nu descoperirea unei legi generale, ci interpretarea semnificațiilor.
- Înțeleasă ca sistem simbolic, cultura este analizată în mod eficient prin:
 1. - considerarea separată a elementelor sale,
 2. - prin specificarea relațiilor interne stabilite între acestea, și
 3. - prin caracterizarea întregului sistem luându-se în considerare
 - a) nucleul simbolurilor în jurul cărora sistemul este organizat,
 - b) structurile fundamentale care își găsesc expresia la nivelul elementelor de suprafață sau
 - c) principiile ideologice pe care acestea sunt întemeiate.
- Formele culturale se exprimă prin intermediul **modelelor comportamentale** care capătă semnificație în funcție de rolul pe care îl îndeplinesc în variate contexte.
- Pe de altă parte, sistemele de semne care alcătuiesc cultura nu sunt coerente în sensul logic-formal, ci beneficiază doar de o minimă coerență.

BIBLIOGRAFIE

- Geertz, Clifford (1973), *The Interpretation of Cultures*, New York, Basic Books.
- Hofstede, Geert; Hofstede, Gert Jan; Minkov, Michael (2010), *Cultures and Organizations. Software of the Mind. Intercultural Cooperation and Its Importance for Survival*, McGraw-Hill.
- Martin, Judith N.; Nakayama, Thomas K. (2010), *Intercultural Communication in Contexts*, 5th edition, McGraw-Hill.
- Spencer-Oatey, Helen; Franklin, Peter (2009), *Intercultural Interaction. A Multidisciplinary Approach to Intercultural Communication*, Palgrave Macmillan.
- Trompenaars, Fons; Hampden-Turner, Charles (1997), *Riding the Waves of Culture. Understanding Cultural Diversity in Business*, 2nd edition, London, Nicholas Brealey Publishing.

IV. PRAGMATICA ȘI COMUNICAREA INTERCULTURALĂ

OBIECTIVE:

- definirea problematicii pragmaticii;
- prezentarea principalelor idei ale teoriilor pragmatice fundamentale;
- descrierea tematicii și principiilor de constituire ale pragmaticii în context intercultural.

COMPETENȚE

a) profesionale

1. Cunoașterea conceptelor și teoriilor din domeniul comunicării interculturale.
2. Aplicarea cunoștințelor din domeniul comunicării interculturale în cel al diplomației publice.

b) transversale

1. Aplicarea unor tehnici eficiente de comunicare interumană într-o echipă multidisciplinară.

METODE DE PREDARE UTILIZATE

1. Prelegerea

2. Conversația

3. Studiul de caz - *Utilizarea cazului promisiunii pentru înțelegerea actelor de limbaj*

- Utilizarea cazului conversației pentru înțelegerea teoriei pragmatice a lui

Grice

4. Problematizarea - *Relația dintre perspectiva vorbitorului și cea a ascultătorului pentru înțelegerea abordării pragmaticii interculturale*

TEORIA ACTELOR DE LIMBAJ

- Nașterea pragmaticii ca disciplină care studiază întrebuințarea limbajului, se produce odată cu *William James Lectures*, seria de conferințe ținute în 1955 de John Austin și publicate șapte ani mai târziu sub titlul *How to Do Things with Words*.
- Austin propune în cadrul filosofiei limbajului anglo-saxone abandonarea presupuziției fundamentale la acea vreme, aceea că funcția limbajului constă în descrierea realității, și acceptarea faptului că, dincolo de enunțurile care pot fi apreciate din punct de vedere al valorii lor de adevăr, există situații în care acestea nu pot fi considerate ca putând fi adevărate sau false.
- Trebuie astfel diferențiate enunțurile care descriu stări de fapt și care pot fi analizate din punct de vedere al veridicității acestora de enunțurile care nu descriu realitatea și nu pot fi considerate din perspectiva adevărului sau falsității. Primele sunt numite de Austin, descriptive sau constatative. Enunțurile performative pot fi caracterizate în termeni de reușită și nereușită.
- **Promisiunea** nu poate fi descrisă din punct de vedere al valorii de adevăr, ci din aceea a reușitei sau nereușitei. Cel care promite, prin rostirea formulei verbale “Promit” se angajează față de cineva căruia îi promite să realizeze ceva. Pentru a fi un act reușit trebuie ca cel care promite să fie sincer și să își asume responsabilitatea a ceea ce a promis prin intermediul limbajului (fiind în puterea să să îndeplinească promisiunea), iar cel căruia i s-a promis trebuie să înțeleagă semnificația a ceea ce i s-a promis.

PRAGMATICA LUI PAUL GRICE

- Spre deosebire de Austin care era orientat către analiza situațiilor particulare ale utilizării limbajului în mod uzual, Paul Grice tinde către construcția unei teorii generale a limbajului din punct de vedere pragmatic.
- Premisele de la care pleacă sunt că semnificația și utilizarea acesteia nu se suprapun, dar nici nu sunt separate total, și, totodată, semnificația are legătură cu utilizarea limbajului, dar nu coincide cu aceasta. Ideea de bază a lui Grice este aceea că există anumite principii naturale care ghidează eficient și rațional schimbul de informații prin cooperarea dintre utilizatorii limbajului, iar vorbitorii bazându-se pe aceste principii pot utiliza propozițiile pentru a transmite informații care sunt mai mult decât semnificațiile propozițiilor exprimate, sau decât semnificațiile pe care ele le exprimă semantic.
- Astfel se naște ideea **Principiului Cooperării**. Schimburile noastre verbale nu sunt constituite în mod normal din succesiuni de remarci fără legătură unele cu altele, iar dacă acest lucru s-ar întâmpla nu ar fi rațional. Într-o anumită măsură cel puțin, ele sunt eforturi cooperative, fiecare participant la comunicare recunoscând în ele un scop sau un set de scopuri comune, ori, cel puțin, o direcție acceptată mutual. Acest scop sau direcție poate fi fixat de la început, printr-o propunere inițială a subiectului în discuție, sau poate evolua în timpul schimburilor de replici. Întotdeauna însă, și în fiecare etapă a evoluției comunicării, anumite posibile orientări ale conversației vor fi excluse ca nepotrivite din punct de vedere al situației de comunicare.

PRAGMATICA LUI PAUL GRICE

- Pentru a descrie diferența dintre ceea ce este spus și ceea ce este implicat Grice distinge între implicatura convențională și implicatura conversațională.
- În timp ce implicatura convențională este parte a informației transmise prin exprimarea unei propoziții, fiind dependentă fie de semnificația propoziției, fie de cea a unui cuvânt, fie datorată structurii sintactice, implicatura conversațională este generată prin interacțiunea dintre caracteristicile contextelor particulare ale rostirii propoziției și semnificația expresiilor rostite, la care se adugă Principiului Cooperării care reglează schimbul rațional și cooperativ de informații în cadrul conversației.
- Exemple ale implicaturii convenționale pot fi următoarele propoziții: “Ea este săracă, dar cinstită” implică în virtutea conjuncției “dar”, contrastul dintre “sărac” și “cinste”; “El este un englez, și, de aceea, este curajos” implică în virtutea lui “de aceea” că “curajul” este o consecință a faptului de a fi “englez”; “El nu este aici încă” implică în virtutea semnificației lui “încă” că “el” este așteptat să sosească la un moment dat; “Nu Sam a fost cel care a rezolvat problema” implică faptul că altcineva decât Sam a rezolvat problema.
- Pentru implicatura conversațională semnificația cuvintelor nu este de ajuns în descifrarea sensului propoziției Spre exemplu, presupunând că întrebăm o colegă “E Markus acolo?”, iar ea răspunde “Este un Porsche roz în spatele bibliotecii”, înțelegând literal răspunsul nu are niciun sens. Dacă, însă, apreciem că respectiva colegă este cooperativă și cunoaștem că Markus are un Porsche roz, atunci putem înțelege că Markus este în bibliotecă

PRAGMATICA INTERCULTURALĂ

- Principala sursă a pragmaticii interculturale o reprezintă teoria pragmatică a lui Grice. În anii '90, odată cu creșterea interesului pentru comunicarea interculturală, s-a încercat testarea ipotezelor pragmaticii lui Grice, construită în particular pentru tipul de comunicare intraculturală, în cadrul interacțiunilor interculturale.
- Pragmatica interculturală este o sinteză a două teorii pragmatice: una lingvistico-filosofică și o alta interacționist-socio-culturală.
- **Pragmatica lingvistico-filosofică:**
 - a) este fundamentată pe distincția dintre propoziție (componenta lingvistică) și enunț (componenta pragmatică) și pe diferența dintre elementele lingvistice ale semnificației și cele extra-lingvistice (pragmatice) ale acesteia;
 - b) este fundamentată pe noțiunea de intenție și pe principiul de cooperare în cadrul comunicării. Această abordare pune accent pe destinatar și pe recunoașterea intenției vorbitorului
- **Pragmatica socio-culturală:**
 - a) vizează discursul definit ca o mulțime de enunțuri, o entitate deci situată la un nivel superior. La fel cum enunțurile au o semnificație care nu se reduce la suma componentelor lor (cuvintele), semnificația discursului nu este reductibilă la suma semnificațiilor enunțurilor care îl compun.;
 - b) intenția nu mai reprezintă o stare mentală a priori a vorbitorului în jurul căreia se desfășoară comunicarea, ci o construcție postfactum produsă prin cooperarea în cadrul elaborării dinamice a semnificației de-a lungul interacțiunii comunicaționale

PRAGMATICA INTERCULTURALĂ

- Cele două linii de cercetare pragmatică pun în evidență două tendințe dominante:
 - a) o abordare cumva idealistă a comunicării și
 - b) centrarea pe context.
- Accentul cade pe aspectele pozitive ale comunicării, pe construirea semnificației în funcție de context în cadrul unui proces de cooperare în timpul procesului de comunicare, în timp ce rolul experienței individuale anterioare, a cunoștințelor de care acesta deja dispune, egocentrismul, accentuarea și conflictul lingvistic sunt în totalitate ignorate.
- Pragmatica interculturală vizează o serie de reconfigurări și restructurări teoretice care pot fi grupate în patru teme:
 - a) reconceptualizarea intenției (diferitele tipuri de intenție – apriori sau emergentă - pot îndeplini diverse roluri în funcție de tipul de semnificație avut în vedere de participanții la comunicare)
 - b) semnificația vorbitorului (ia în considerare atât perspectiva ascultătorului, cât și pe cea a vorbitorului)
 - c) cooperare și egocentrism
- dependența de context (o abordare cu dublă direcție, atât din afară către interior - de la contextul situațional actual către contextul anterior încapsulat în enunțurile utilizate -, cât și de la interior către afară - de la contextul anterior încapsulat în enunțurile utilizate către contextul situațional actual)

PERSPECTIVA VORBITORULUI VERSUS PERSPECTIVA ASCULTĂTORULUI

- Recunoașterea **intenției** vorbitorului de către ascultător nu este însă întotdeauna ușor de realizat, mai ales în cadrul **interacțiunilor interculturale** unde există diferențe majore între **experiențele anterioare** ale interlocutorilor.
- Astfel că o explicație adecvată a comunicării trebuie să ia în considerare nu doar urmărirea realizării unor **comuniuni între partenerii comunicării**, ci și **aspectele individuale** ale acestora, **propriile lor sisteme de valori, experiențe anterioare, mecanismele specifice de accentuare sau sistemele de producere a limbajelor proprii.**
- Iar acest tip de explicație devine cu atât mai important cu cât avem de-a face cu tipul de comunicare interculturală, unde interlocutorii aparțin unor culturi diferite și nu este clar cât au în comun unul cu celălalt.
- Principala problemă a teoriilor centrate pe ascultător este aceea că ele încearcă să reconstruiască **semnificația vorbitorului din perspectiva ascultătorului**. Ceea ce rezultă însă este semnificația vorbitorului recuperată de ascultător așa cum interpretează ascultătorul ceea ce spune vorbitorul. Conținutul produs de vorbitor nu va fi identic cu cel reconstruit de ascultător întrucât interlocutorii sunt indivizi cu predispoziții cognitive diferite, cu experiențe anterioare diferite, membrii ai unor istorii și culturi diferite.

PERSPECTIVA VORBITORULUI VERSUS PERSPECTIVA ASCULTĂTORULUI

- De obicei, vorbitorul și ascultătorul ignoră **cunoașterea comună** atunci când utilizează limbajul.
- Comportamentul acesta este mai degrabă **egocentric**, adică este **bazat pe cunoașterea anterioară proprie a fiecăruia**. Ei privesc procesul comunicării în primul rând prin intermediul propriilor lor sisteme de valori care devin foarte importante în producerea și interpretarea mesajelor.
- **O comunicare eficientă ar presupune suprapunerea sistemelor de valori ale interlocutorilor**. Dar acest lucru devine mult mai problematic în cazul comunicării interculturale unde participanții la comunicare aparțin unor culturi diferite, cu practici lingvistice diferite implicate în producerea și interpretarea mesajelor.
- **Egocentrismul în cadrul comunicării interculturale este astfel mult mai accentuat**, iar cooperarea, necesară unei comunicări eficiente, este mai dificil de realizat.

BIBLIOGRAFIE

- Austin, John (1962). *How To Do Things with Words*. Oxford, Clarendon Press.
- Grice, Paul (1991), “Logic and Conversation”, in *Studies in the Way of Words*, Harvard University Press.
- Grice, Paul (1996), “Meaning”, in *The Philosophy of Language*, edited by A.P. Martinich, third edition, Oxford University Press.
- Kecskes, Istvan (2014), *Intercultural Pragmatics*, Oxford University Press.
- Moeschler Jacques; Reboul, Anne (1999), *Dicționar enciclopedic de pragmatică*, trad. Elena Dragoș, Ligia Florea, Ștefan Oltean, Liana Pop, Dorina Roman, Carmen Vlad Cluj-Napoca, Echinox.
- Verschueren Jeff; Östman, Jan-Ola (editors) (2009), *Key Notions for Pragmatics*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam, Philadelphia.
- Yule, George (1996), *Pragmatics*, Oxford University Press.

**V. ABORDAREA COGNITIV-
PRAGMATICĂ A
INTERACȚIUNII
INTERCULTURALE**

OBIECTIVE:

- descrierea noțiunii de comunicare din perspectiva teoriei pertinentei;
- definirea conceptului epidemiologic de cultură;
- caracterizarea contextului cultural al comunicării din perspectivă cognitivă.

COMPETENȚE

a) profesionale

1. Cunoașterea conceptelor și teoriilor din domeniul comunicării interculturale.
2. Aplicarea cunoștințelor din domeniul comunicării interculturale în cel al diplomației publice.

b) transversale

1. Aplicarea unor tehnici eficiente de comunicare interumană într-o echipă multidisciplinară.

METODE DE PREDARE UTILIZATE

1. Prelegerea

2. Conversația

3. Problematizarea - *Rolul experienței anterioare în cadrul comunicării pentru înțelegerea teoriei pertinentei*

- Rolul experienței anterioare în cadrul comunicării interculturale pentru înțelegerea abordării cognitiv-pragmatice a interacțiunii culturale

TEORIA PERTINENȚEI

- Teoriile comunicării elaborate de-a lungul timpului au avut ca fundament un singur model, cel al codului, după care procesul comunicării este realizat prin codarea, respectiv decodarea mesajelor.
- Spre deosebire de modelul-cod care presupune asocierea unui semn unei semnificații în baza unui cod, modelul inferențial implică trecerea de la premise la concluzii în baza unor reguli de deducție logică.
- Există posibilitatea integrării modelului inferențial în cadrul celui bazat pe cod, însă, în acest caz, trebuie explicată nu doar modalitatea în care emițătorul și receptorul utilizează același limbaj, ci și cum aceștia împărtășesc același set de premise din care, aplicând aceleași reguli deductive, ajung la aceleași concluzii.
- Premisele, altele decât cele enunțate, utilizate în interpretarea enunțurilor constituie ceea ce se numește *context*. Acesta reprezintă un construct psihologic, o serie de presupoziii despre lume ale receptorului. Pentru ca procesul comunicării să se desfășoare cu succes, trebuie ca emițătorul și receptorul să împărtășească același context.
- Deși, la modul general, toți oamenii împărtășesc același mediu fizic înconjurător, totuși ei nu împărtășesc același mediu cognitiv: vorbesc limbi diferite, aparțin unor culturi diferite, își construiesc reprezentări diferite despre lume și, prin urmare, fac inferențe diferite.

TEORIA PERTINENȚEI

- Sperber și Wilson definesc în continuare mediul cognitiv prin intermediul noțiunii de fapt manifest, iar cunoștințele comune sunt astfel descrise ca *mediul cognitiv mutual* constituit din fapte manifeste împărtășite de membrii procesului de comunicare (*fapte mutual manifeste*).
- Mediul cognitiv al unei persoane include o multitudine de fapte manifeste. Se pune problema identificării criteriului în baza căruia individul alege unul sau altul dintre faptele manifeste pentru a le utiliza în procesul comunicării. Iar acest criteriu este legat de faptul că scopul oricărei interacțiuni comunicative al fiecărui individ este ameliorarea propriei concepții despre lume.
- Ca atare, ceea ce contează în comunicare este obținerea unei informații noi, sau *pertinente*, așa cum o numesc Sperber și Wilson. Iar comportamentul prin care emițătorul face manifestă intenția prin care ceva devine manifest din punct de vedere al pertinentei pentru receptor este denumit comportament *ostensiv*.
- Garanția pertinentei este, prin urmare, asigurată de comportamentul ostensiv, iar aceasta constituie așa-numitul *principiu al pertinentei*, fundamental pentru explicitarea modelului inferențial al comunicării.

TEORIA PERTINENȚEI

- Prin comunicarea ostensiv-inferențială, nu doar se transmite informații, ci se comunică cu o anumită intenție.
- Dacă mă plimb, spre exemplu, printr-o țară căreia nu-i cunosc limba, într-o zi de vară cu un cer pe care se văd câțiva nori, iar un localnic îmi arată insistent cu mâna acei nori indicându-mi iminența unei furtuni, acest gest este un act de comunicare ostensiv-inferențială.
- Acest exemplu ne permite să distingem între cele două componente ale comunicării: cea ostensivă și cea inferențială.
- Atunci când localnicul îmi indică norii, el acționează la modul ostensiv, atrăgând atenția asupra semnificației acestora pentru mine.
- Atunci când eu încerc să înțeleg ce a vrut să spună localnicul, voi lua drept premise obiectul indicat de gestul acestuia (prezența norilor) și ceea ce știu eu în general despre nori (norii pot aduce furtuni, furtunile sunt periculoase și pe timpul lor trebuie să te adăpostești) și deduc concluzia că localnicul vrea să mă facă să înțeleg că poate veni o furtună și ar fi mai bine să mă adăpostesc.
- Localnicul încearcă să transforme o semnificație pertinentă pentru el (prezența norilor pe cer) într-o semnificație pertinentă (relevantă) și pentru mine.

CONTEXTUL CULTURAL PSIHOLOGIC AL COMUNICĂRII

- Vladimir Žegarac propune o analiză a situației comunicării interculturale din perspectiva internalistă a psihologiei cognitive, înlocuind contextul lingvistic și extra-lingvistic cu cel cognitiv constituit din ansamblul presupuzițiilor cu care interacționează noile informații apărute în procesul comunicării.
- Cultura este caracterizată prin mulțimea semnificațiilor împărtășite de un grup social, iar comunicarea presupune interacțiune socială și introducerea a noi semnificații în respectiva mulțime.
- Procesul comunicării implică însă întotdeauna riscul eșecului din cauza faptului că atribuirea unei semnificații depinde de capacitatea interlocutorilor de a raționa în felul în care a intenționat comunicatorul și de a selecta contextul potrivit pentru interpretarea actului comunicativ.
- Și cum nu există nicio garanție că receptorul va interpreta actul comunicativ în felul în care intenționează comunicatorul, nu poate fi nicio garanție că semnificațiile intenționate și atribuite vor coincide.
- Iar cum cunoașterea culturală a individului determină contextul comunicării, riscul eșuării procesului de comunicare este mult mai ridicat în cadrul interacțiunilor interculturale unde indivizii aparțin unor contexte culturale diferite.

CONTEXTUL CULTURAL PSIHOLOGIC AL COMUNICĂRII

- Pe baza noțiunilor de mediu cognitiv și de mediu cognitiv mutual descrise de Sperber și Wilson, Žegarac definește mediul cultural și mediul cultural mutual.
- În cazul mediilor culturale diferite, eșecul în comunicare poate apărea mult mai des din cauza unui mediul cultural mutual foarte restrâns, ceea ce poate face ca intenția emițătorului să nu poată fi recuperată de către receptor.
- La o întâlnire de afaceri desfășurată în Japonia, un american vorbitor fluent de japoneză discută cu colegii săi vorbitori nativi despre posibilitatea alegerii dintre două propuneri, A și B. La sfârșitul ședinței se ajunge la un consens cu privire la una dintre propuneri și, la ieșire, americanul îi spune colegului său japonez: “Cred că grupul a fost înțelept alegând propunerea A”. “Dar propunerea B a fost alegerea grupului”, îi replică japonezul. Americanul continuă: “Dar am auzit pe ceilalți spunând că propunerea A este mai bună”, după care colegul japonez concluzionează: “Ai ascultat cuvintele, dar nu și pauzele dintre ele”.
- În această situație pauzele aveau intenția de a transmite o anumă semnificație în vederea interpretării cuvintelor utilizate, aceea că vorbitorul îi mulțumește ascultătorului pentru opinia sa, în timp ce o respinge politicos. Receptorul înțelege greșit semnificația cuvintelor întrucât omite intenția comunicativă din spatele pauzelor dintre cuvinte din cauza lipsei de cunoaștere a contextului cultural. Această cunoștință nu aparține, deci, mediului cultural mutual, ci doar mediului cultural al vorbitorului.

BIBLIOGRAFIE

- Moeschler, Jacques; Auchlin, Antoine (2005), *Introducere în lingvistica contemporană*, trad. Liana Pop, Cluj-Napoca, Echinox.
- Sperber, Dan (1996), *Explaining Culture. A Naturalistic Approach*, Blackwell.
- Sperber, Dan; Wilson, Deirdre (1986), *Relevance. Communication and Cognition*, Blackwell.
- Žegarac, Vladimir (2007), “A Cognitive Pragmatic Perspective on Communication and Culture”, în Helga Kotthoff, Helen Speber-Oatey (editors), *Handbook of Intercultural Communication*, Berlin, New York, Mouton de Gruyter.